

Den store mand

Freja Lillevang Sørensen

Lone Kølle Martinsen (red.), *Den store mand. Nye fortællinger om Grundtvig*, Gads Forlag, 2022, 352 sider, 349,95 kr.

Antologien *Den store mand* er en rig og facetteret udgivelse, der inviterer både Grundtvigkendere, -nybegyndere og -skeptikere ind i den uudgrundelige mands liv og i særdeleshed efterliv.

At få har haft et efterliv så vidtforgrenet som Grundtvig, betones allerede i Lone Kølle Martinsen (red.) og Katrine Frøkjær Baunvigs forord. Det er således bogens afsæt, at "Grundtvigs styrke som stor mand ikke alene beror på hans faktiske liv, værk og virke – men nok så meget på hans efterliv og på hans mytedannende tiltrækningskraft."

En sådan antologi, der går tematisk til værks, må også have mange kategorier og "Grundtviger", historiske som nutidige, at forholde sig til og forstå sig selv ud fra. Det har *Den store mand* – og det er værket vel bevidst om. At de forestillinger, fænomenet Grundtvig har været og er indspundet af, er farvet af den (historiske) kontekst, den er spundet fra, er således en gennemgående refleksion i *Den store mand*.

Antologien består af 16 kapitler, der er inddelt i seks sektioner: kultur, kunst, politik, religion, samfund og afsluttende essay, som dækker over afdøde Michael Herslunds ufærdige kapitel "Den europæiske Grundtvig", der trods sin korthed formår at samle flere væsentlige pointer i et tværfagligt perspektiv.

Karakteristisk for flere af kapitlerne er interessen for at fremdrage nye erhvervs- og samfundsgrupper, som har influeret Grundtvig og vice versa. Mens bonde- og andelsbevægelsen i knap et århundrede har været synonymt med Grundtvigs virke, graver antologien, hvor den er allerbedst, efter nye geografiske, kulturelle og sociale felter, hvorunder personen eller fænomenet Grundtvig har spillet en rolle.

Med titler som "Den grønne Grundtvig", "Den hedenske Grundtvig" og "Den feministiske Grundtvig" byder antologien ind med bud på kategorier, Grundtvig kan og ikke kan forstås ud fra.

Selv om Grundtvig således bydes op til dans under toner, der ikke har spillet i hans egen levetid, er der (heldigvis) ikke et ønske om at modernisere Grundtvig ved at forsøge at få ham til at passe ind i en nutidig, økokritisk, feministisk dagsorden. Lige så ofte som det modsatte påpeges Grundtvigs utilstrækkelighed, regressivitet og utilpassethed i de moderne politiske agendaer, han gennem tiderne er forsøgt indpasset – som billedet af et helt menneske må tegnes, hvis det skal være troværdigt.

Jeg tillader mig at nøjes med at fremhæve de for mig mest tankevækkende af de 16 kapitler.

Krista Stinne Greve Rasmussen lægger passende for dagen med sit kapitel “Den skrivende Grundtvig”, som beskriver både Grundtvigs egen redigeringsproces og Center for Grundtvigforskning omfattende projekt, *Grundtvigs Værker*, der på nuværende tidspunkt har indsamlet trykte tekster tællende knap 30 mio. tegn. Kapitlet giver et interessant indblik i Grundtvigs forhold til sine egne tekster – foruden at vække respekt for det enorme editionsfilologiske arbejde, der ligger bag at kortlægge Grundtvigs mastodontiske arbejde.

I kapitlet “Den maritime Grundtvig” argumenterer Kasper Rathjen sikkert og overbevisende for, at den agrare Grundtvig også har en nautisk side, der er blevet underbetonet, formentlig fordi det maritime ikke fyldte meget hos grundtvigianerne – mens det modsatte var tilfældet for “de konkurrerende sjælesørgere i Indre Mission fra slutningen af 1800-tallet”, der her begyndte deres missionsarbejde blandt søfarende i København.

Som Rathjen beskriver, var Grundtvig barn og ung under “søfartsnationens midlertidige kulmination”, den florissante periode fra 1778 til 1807, og tidens store maritimteknologiske fremskridt gik ikke Grundtvigs næse forbi, som Rathjen finder det beskrevet i afhandlinger og artikler fra Grundtvigs hånd.

Han tager udgangspunkt i en af Grundtvigs hyppigt anvendte figurer, havfruen. Figuren optræder bl.a. som symbol for det personificerede Sjælland i *Mands Minde*-foredragene og som billede på hele den danske sjæl i den ottende sang af *Nyaars-Morgen*. Havet fungerer, mener Rathjen, som “en metafor, der skulle bestemme danskernes folkekarakter”, men også som “en mulighed for at skabe mening i en ellers turbulent og uigen-

nemskuelig eksistens”, som Grundtvig eksempelvis beskriver det i *Nordens Mythologi* (1832).

Havmetaforikken er tidligere blevet grundigt behandlet af bl.a. Toldberg (1950) og Auken (2000), hvorfor forfatterens “korrektiv” måske nok ikke er helt så originalt, som det først fremstilles. Alligevel er kapitlet i sin grundige og gennearbejdede opridsning af søfartsnationens vækkelse yderst interessant, fordi den historiske baggrund er med til at sætte en scene for, hvorfor det maritime spillede så stor en rolle for Grundtvigs forståelsesverden og forfatterskab.

Kristoffer Garnes kapitel “Den grønne Grundtvig” beskriver højskoleinstitutionens “åndelige bagage” mest indgående ved at dykke ned i analyser af højskolesangbogens grønne eller sorte islæt.

Af selvindlysende årsager kan man ikke tale om klimabevidsthed inden for Grundtvigs livsverden, men ikke desto mindre er spørgsmålet om, hvordan man forvalter den danske kulturarv som led i den grønne omstilling, relevant, ikke mindst i højskoleøjemed, hvor klimabevidsthed, som Garne også skriver, fylder mere og mere på dagsordenen.

I sit kapitel beskriver Garne bevægelsen fra Grundtvigs betoning af, at mennesket er hævet over naturen, i eksempelvis “Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord” og “Menneskelivet er underligt” til bl.a. Jakob Knudsens tematisering af naturen som selvstændigt (omend romantisk). “Skal man lede efter en klimabevidsthed i Højskolesangbogen, så ligger den nok i den sans for og glæde over naturens gang, som findes i digtene fra efter århundredeskiftet,” skriver Garne, selv om han også peger på nyere, mere klimakritiske bidrag til sangbogen som Jens Sejer Andersens “Universet var tavst”.

Kapitlet fortjener ros for sin bestræbelse, selv om det er uklart, hvilke kriterier Garne opfatter grøn bevidsthed ud fra. Således beskrives det aldrig, hvorfor de klimabevidste højskolesange som Andersens, der påpeger menneskets skyld i klimakatastroferne og lader Gud uden for regnskabet, ikke er “på omgangshøjde” med de mere mørke økologer, der betoner den ambivalente skillelinje mellem de menneskeskabte og naturskabte klimaforandringer – og om den vurdering er teologisk eller litterært funderet. Kapitlets konklusion lyder ligegyldigt hvad, at der gemmer sig et grønt potentiale i de af højskolesangbogens naturbesyngelser, der med lidt god vilje kan siges at formidle klimakrisens paradoks; at den natur, kulturen har tæmmet, nu vender sig imod kulturen.

Slutteligt må jeg fremhæve hele antologiens politiksektion, da samtlige tre kapitler skiller sig ud.

Jens Lei Wendel-Hansen lægger i kapitlet "Den politiske Grundtvig" ud med at slå fast, at Grundtvigs manglende evner som praktisk politiker et langt stykke ind i sin karriere gjorde ham til en "politisk-diplomatisk katastrofe". Som beskrevet af Wendel-Hansen gjorde Grundtvigs kompromisløse og uforsonlige stil ham til en fjende af de fleste under sin deltagelse i Den Grundlovgivende Rigsforsamling 1848-49 – hvorved det bl.a. lykkedes ham, som den nok eneste danske parlamentariker i historien, at få et lovforslag enstemmigt forkastet. Dog beskriver Wendel-Hansen også Grundtvigs efterfølgende politiske aktivitet i Rigsdagens Folketing, hvor det til en vis grad lykkedes ham at bidrage til egentlige resultater; bl.a. med sin støtte til forslaget om sognebåndsløsning, der vedtoges i 1855. Alligevel er det Wendel-Hansens konklusion, at Grundtvigs resultater var sparsomme, når det kom til at føre konkret og pragmatisk politik, fordi "hans praktiske indlæg var negativt formulerede", og han først sent i sin politiske karriere formåede at henlægge (det værste) kværulanteri og oparbejde en vis grad af samarbejdsvilje.

Samtidig havde Grundtvig, som Wendel-Hansen citerer Christian Flor for at have sagt, "som bekendt, det Uheld, at næsten ingen, selv ikke hans bedste Venner, véd, hvad han mener". Det har betydet, som Wendel-Hansen beskriver, at Grundtvig for moderate venstrefolk og senere en bredere skare har spillet rollen som "en slags dansk politisk pendant til Delfis orakel".

At Grundtvig således har fungeret som skydeskive for den ene politiske holdning efter den anden i historiens løb, uddybes i Ove Korsgaards artikel "Den republikanske Grundtvig", der originalt og overbevisende argumenterer for, at Grundtvig hverken betragtede sig som liberal eller liberalist (eller konservativ for den sags skyld), som diskussionen tidligere har gået, men derimod republikaner – i den latinske forståelse *Res Publica*, "det fælles bedste".

Korsgaard redegør for den afgørende forskel, at "mens individet udgør grundlaget for liberalismens frihedsbegreb, udgør borgeren grundlaget for det republikanske", og netop Grundtvigs ideer om medborgerskab er oplagte at kæde til republikanismens ligevægtede friheds- og fællesskabssyn. Artiklen er oplysende for forståelsen af både den politiske og den filosofiske Grundtvig, fordi selve den "gyldne middelvej", Grundtvig taler om,

bygger på en filosofi, hvor lige dele frihed og patriotisk solidaritet er nødvendige i den samfundsmæssige bestræbelse på at opnå “det fælles bedste”.

Redaktør Lone Kølle Martinsen bidrager selv med kapitlet “Den feministiske Grundtvig”, der udmærker sig ved et fokus på de underkendte grundtvigianske (højskole)kvinder, som tog Grundtvigs ord om ikke kun at “høre, men også føre ordet” til sig med i deres feministiske arbejde. Fra den kendte historie om Grundtvigs støtte til den feministiske forfatter Mathilde Fibiger til den samtidige fynske gårdmandskone Ane Jensen, som fostrede idéen om, at kvinder også skulle på højskole, eller lærerinden Louise Skrike, der forlod Indre Mission for at arbejde dedikeret for den grundtvigianske bevægelse og kvindesagen, bl.a. som underviser på Vrå Højskole.

En interessant pointe er her, at disse kvinder ikke kun er skrevet ud af den almene historie, men også kvindehistorien, dels fordi de virkede i den geografiske periferi af Danmark, dels fordi deres protofeministiske arbejde var knyttet til kristendommen. En instans, der i rødstrømpebevægelsens øjne var indbegrebet af det patriarkat, der måtte gøres op med. Kapitlet stiller ikke så meget spørgsmålet: Var Grundtvig (proto)feminist?, hvilket nok er fornuftigt. Som kapitlet indleder, er mandens eftermæle også her delt i to, og han er blevet kaldt både kvindesagsforkæmper og borgerlig patriark (som Martinsen påpeger, er der også her “grund til at antage, at den radikale historietradition har spillet ind på fortolkningen af Grundtvigs eftermæle for kvindesagen”).

Antologiens pointe om, at fortolkningen af Grundtvig er gennemgående farvet af sin egen historiske kontekst – således også bidragsydernes kontekst – gentages til tider måske nok så tilstrækkeligt kapitlerne igennem, at det som sammenhængende læseoplevelse kan blive lidt trægt. Dog er det en vigtig (selv)bevidsthed, der netop er fin at understrege i en antologi, som går tematisk og ikke kronologisk til værks.

At de diskurser, vi bruger til at forklare verden i dag, havde en anden betydning i Grundtvigs tid, er en grundlæggende pointe i *Den store mand*, som yder originale og indsigtsfulde bidrag til historien om fænomenet Grundtvig.

Som læser sidder man på mange måder oplyst forvirret tilbage efter endt læsning – dog ikke negativt forstået, snarere som resultat af den samtale, et udvalg af nutidens Grundtvig-forskere har haft med Grundtvigs man-

gestemmige og til tider modsatrettede liv og efterliv. Antologien giver et nuanceret portræt af en stor mand, hvis kværlantiske, polemiske og moralsk ambivalente sider ikke bliver nedtonet. Ambivalensen får modspil af de parallelle historier om Grundtvigs arvtagere, hvis projekter som oftest træder tydeligere frem og løfter *Den store mand* i sin sammensatte fortælling om en “arv, der bliver ved med at kaste nyt fra sig”.
